

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI

KHOA DI SẢN VĂN HÓA

TÌM HIỂU DI TÍCH ĐÌNH THƯỢNG KIỆM

(XÃ THƯỢNG KIỆM - HUYỆN KIM SƠN -

TỈNH NINH BÌNH)

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP

NGÀNH BẢO TÀNG HỌC

Giảng viên hướng dẫn: PGS.TS NGUYỄN VĂN TIẾN

Sinh viên thực hiện: HÀ GIANG NAM

HÀ NỘI - 2013

Mục Lục

Mục lục	2
Phần mở đầu.....	4
1. Lý do chọn đề tài.....	4
2. Mục đích nghiên cứu.....	7
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	8
4. Phương pháp nghiên cứu	8
5. Bố cục của khóa luận	8
Chương 1: Đình làng Thượng Kiệt trong diễn trình lịch sử	9
1.1. Khái quát về lịch sử vùng đất nơi di tích tồn tại	9
1.1.1. Vị trí địa lý và điều kiện tự nhiên	9
1.1.2. Đời sống kinh tế, xã hội.....	11
1.1.3. Truyền thống lịch sử, văn hóa	16
1.2. Diễn trình lịch sử Đình Thượng Kiệt.....	21
1.1.1. Vài nét về Đình làng Việt Nam	21
1.2.2. Niên đại khởi dựng của di tích.....	24
1.2.3. Quá trình tồn tại của di tích	25
1.2.4. Sự tích nhân vật được thờ.....	26
Chương 2: Giá trị kiến trúc – nghệ thuật và lễ hội Đình Thượng Kiệt ...	34
2.1. Giá trị kiến trúc đình làng Thượng Kiệt	34
2.1.1. Không gian cảnh quan.	35
2.1.2. Bố cục mặt bằng.....	38
2.1.3. Các đơn nguyên kiến trúc	38
2.1.3.1. Nghi Môn.....	38
2.1.3.2. Đại Bái	40
2.1.3.3. Tòà đệ tam.....	42
2.1.3.4. Tòà đệ nhị.....	43
2.1.3.5. Hậu cung.....	44

2.2. Nghệ thuật chạm khắc trên kiến trúc đình Thượng Kiệm.....	45
2.3. Hệ thống di vật ở đình	50
2.3.1. Di vật bằng chất liệu đá.....	50
2.3.2. Di vật bằng chất liệu giấy.....	52
2.3.3. Di vật bằng chất liệu gỗ.....	53
2.3.4. Di vật bằng chất liệu đồng.....	62
2.3.5. Di vật bằng vải.....	62
2.4. Lễ hội Đình Thượng Kiệm	63
2.4.1. Công tác chuẩn bị cho lễ hội	64
2.4.2. Diễn trình lễ hội	66
2.4.2.1. Phần lễ	66
2.4.2.2. Phần hội	73
Chương 3: Bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị của di tích Đình Thượng Kiệm.....	78
3.1. Hiện trạng về di tích, di vật đình làng Thượng Kiệm.....	79
3.1.1. Hiện trạng di tích	79
3.1.2. Hiện trạng các di vật tại đình làng Thượng Kiệm.....	83
3.1.3. Hiện trạng Lễ hội.....	84
3.2. Giải pháp bảo tồn di tích đình Thượng Kiệm	86
3.2.1. Bảo vệ di tích bằng các văn bản pháp lý	86
3.2.2. Giải pháp bảo quản đối với di tích đình Thượng Kiệm.....	90
3.2.3. Giải pháp tu bổ di tích đình Thượng Kiệm	95
3.2.4. Giải pháp tôn tạo di tích đình Thượng Kiệm.....	96
3.2.5. Tăng cường trong công tác quản lý di tích.....	97
3.2.6. Bảo tồn lễ hội đình Thượng Kiệm.....	98
3.3. Khai thác phát huy giá trị di tích đình Thượng Kiệm.....	99
KẾT LUẬN	103
THƯ MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	106

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài.

Di tích lịch sử văn hóa là nơi ghi dấu những công sức, tài nghệ, ý đồ của cá nhân hay tập thể con người trong lịch sử để lại, là quá trình kết tinh tài năng, trí lực sáng tạo để trở thành những bằng chứng trung thành, xác thực, cụ thể nhất về lịch sử bản sắc văn hóa của mỗi dân tộc. Ở đó chứa đựng tất cả những gì thuộc về truyền thống dân tộc tốt đẹp, về kỹ năng, kỹ xảo của con người. Các di tích lịch sử văn hóa tiềm ẩn dưới vẻ rêu phong, cỏ kính đồng thời cũng là một bảo tàng sống về kiến trúc điêu khắc, trang trí và cả phong tục cổ truyền, tín ngưỡng của người Việt. Chúng đã là những di sản quý giá không chỉ của một địa phương, một dân tộc mà còn là tài sản của toàn nhân loại. Mỗi di tích lịch sử văn hóa tồn tại không chỉ là công trình kiến trúc, những tác phẩm nghệ thuật có giá trị mà bên cạnh đó còn mang trong mình những hơi thở của thời đại, những phong tục tập quán, những tín ngưỡng dân gian. Những di tích ấy sẽ trở nên có ý nghĩa nếu ta đi sâu vào nghiên cứu, phân tích, bóc tách các lớp văn hóa chứa đựng trong đó để phần nào hiểu rõ hơn về cội nguồn văn hóa dân tộc, để biết lựa chọn khai thác cũng như bảo tồn, phát huy những tinh hoa truyền thống đạo đức, thuần phong mỹ tục, lấy đó làm nền tảng xây dựng một nền văn hóa Việt Nam vừa mang dư âm cổ truyền, vừa mang màu sắc hiện đại.

Di tích nói chung và di tích lịch sử - văn hóa nói riêng là tài sản quý giá trong kho tàng di sản văn hóa dân tộc, là nguồn sử liệu quan trọng cho những người đương đại nhận thức về quá khứ, nắm bắt được hiện tại và dự đoán tương lai. Đồng thời nó cũng là những chuẩn mực giá trị để các dân tộc trên thế giới kiểm chứng, đánh giá về lịch sử, văn hóa của nhân loại. Đi khắp đất nước

Việt Nam ở đâu chúng ta cũng bắt gặp những hình ảnh của những ngôi đình, đền, chùa. Trong số đó, đình chính là nơi hội tụ các yếu tố, giá trị văn hóa. Hình ảnh những ngôi đình vốn rất đỗi thân quen với mỗi người dân Việt Nam. Đình làng - một mảnh hồn quê, một nét đẹp của xóm làng Việt Nam, từ lâu đã in vào tâm khảm mỗi con người và toả sáng trong những áng thơ văn:

Hôm qua tát nước đầu đình

Để quên chiếc áo trên cành hoa sen

Đã từ rất lâu rồi, khi nói đến văn hoá làng - nét văn hoá của nông thôn Việt Nam, chúng ta liên tưởng ngay tới những hình ảnh rất đặc trưng, làm nên biểu tượng của làng quê. Đó là những hình ảnh của "cây đa, bến nước, sân đình, bụi tre, vườn cây, ao cá...".

Đình làng là một di tích trong loại hình di tích văn hóa Việt Nam. Những phát hiện nghiên cứu trong nhiều năm trở lại đây đã tìm thấy các ngôi đình có niên đại sớm. Hiện nay, ngôi đình có niên đại sớm nhất được phát hiện là đình Thụy Phiêu (Xã Thụy An - Huyện Ba Vì - TP. Hà Nội), được xây dựng vào đầu thế kỷ XVI năm 1531. Tiếp theo sự phát triển của kiến trúc đình làng là các ngôi đình được xây dựng vào thế kỷ: XVII, XVIII, XIX với quy mô lớn hơn trước. Tiêu biểu là các ngôi đình như: đình Chu Quyên, đình Thổ Hà, đình Đình Bảng,... Đình làng là một nét đẹp và đặc trưng của văn hóa nông thôn. Đình làng là hình ảnh thân quen, gắn bó với tâm hồn của mọi người dân Việt, là nơi chứng kiến những sinh hoạt, lễ thói và mọi đổi thay trong đời sống xã hội của làng quê Việt Nam qua bao thế kỷ. Ngôi đình trang trọng và thiêng liêng, nó gần như đại diện, là biểu tượng của quyền lực làng xã. Nhưng đình làng lại là nơi tụ họp mọi người trong mọi sinh hoạt chung, vốn rất cần cho cuộc sống nông thôn cần có sự nương tựa, đùm bọc, giúp đỡ lẫn nhau. Không những vậy đến với đình là chúng ta như đang được trở về

Khóa luận tốt nghiệp

---

với văn hóa truyền thống của dân tộc. Những giá trị, những bản sắc văn hóa trong đó có cả giá trị vật thể và giá trị phi vật thể được phục hồi.

Chiêm ngưỡng vẻ đẹp của những dấu tích xưa, không ít người tỏ ý lo lắng cho sự mai một của một nét đẹp văn hóa nơi các làng quê Việt. Như nhà văn Nguyễn Ngọc đã bày tỏ trong cuộc triển lãm ảnh “Đình làng Việt - sự đa dạng” diễn ra tại bảo tàng Dân tộc học (Hà Nội): “Đình vẫn là nơi diễn ra lễ hội, nhưng không còn giữ được không khí xưa; đình vẫn là nơi thờ tự, nhưng nghi thức cúng tế đã thay đổi; còn chức năng làm trung tâm hành chính của những mái đình thì dường như không còn nữa. Triển lãm này là sự báo động cho khả năng có thể mất đi của những giá trị văn hóa truyền thống”.

Trải qua bao nhiêu thế kỷ, với những biến cố thăng trầm của lịch sử và xã hội đã khiến cho nhiều di tích lịch sử - văn hoá quý giá bị huỷ hoại dưới bàn tay vô tình hay hữu ý của con người, thêm vào đó là sự khắc nghiệt của khí hậu nhiệt đới gió mùa và chiến tranh đã tàn phá nặng nề và khiến cho nhiều di tích lịch sử - văn hoá ở Ninh Bình nói riêng, cũng như cả nước nói chung bị thu hẹp, đổ nát và xuống cấp nghiêm trọng, dần chìm vào sự lãng quên của con người.

Trong những năm gần đây, hoà chung với xu thế phát triển của đất nước, các di tích lịch sử - văn hoá dần được phục hồi, tôn tạo và phát huy tác dụng của mình. Con người dần nhận ra rằng chính các di tích lịch sử - văn hoá đã và đang góp phần không nhỏ vào sự hoàn thiện bản thân, giúp cho họ vươn tới cuộc sống tốt đẹp hơn và hướng người ta trở về với cội nguồn, ngược dòng lịch sử, trở về với quá khứ, không lãng quên quá khứ mà trái lại biết trân trọng những thành quả và tinh thần của quá khứ.

Nhận thức được vấn đề đó, được sự đồng ý của khoa Di Sản Văn Hóa - Trường đại học Văn hóa Hà Nội cùng với sự giúp đỡ của thầy giáo Nguyễn

Văn Tiến, với lòng say mê yêu nghề và tình yêu quê hương tha thiết tôi mong muốn được góp một phần nhỏ bé sức lực của mình vào việc giữ gìn, bảo vệ và phát huy bản sắc văn hóa của dân tộc, đặc biệt là quê hương tôi đã sinh ra và lớn lên – một quê hương giàu truyền thống lịch sử, văn hóa. Chính vì thế nên tôi đã chọn đề tài “**Tìm hiểu di tích lịch sử Đình Thượng Kiệt, xã Thượng Kiệt, huyện Kim Sơn, tỉnh Ninh Bình**” để làm bài khóa luận tốt nghiệp của mình. Hy vọng rằng, những kết quả nghiên cứu khóa luận tốt nghiệp chuyên ngành Di Sản Văn Hóa của tôi sẽ đóng góp ít nhiều vào việc bảo tồn và phát huy giá trị của di tích đình làng Thượng Kiệt nói riêng và việc bảo tồn di tích lịch sử văn hóa của tỉnh Ninh Bình nói chung.

1. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu:

2.1. Mục đích nghiên cứu

Khóa luận nghiên cứu nhằm tìm hiểu các mặt giá trị về lịch sử văn hoá và kiến trúc nghệ thuật di tích lịch sử Đình Thượng Kiệt.

Trên cơ sở khảo sát thực địa tại di tích, cùng với những hiểu biết của bản thân, bước đầu đưa ra những nhận xét, đánh giá, đề xuất một số giải pháp để bảo tồn và phát huy những giá trị vốn có của di tích.

Bên cạnh đó, bài khóa luận cũng mong muốn góp một phần nhỏ nhằm cung cấp thêm thông tin, tư liệu phục vụ cho việc học tập, nghiên cứu, nâng cao kiến thức chuyên ngành về di tích lịch sử - văn hoá nói chung và di tích lịch sử đình Thượng Kiệt nói riêng.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

- Nghiên cứu tổng quan về xã Thượng Kiệt - Không gian văn hóa của di tích.

- Căn cứ vào các tài liệu biên chép và các nguồn tư liệu tại di tích xác định niên đại xây dựng đình và những lần trùng tu, sửa chữa.

- Giới thiệu về nhân vật lịch sử Triệu Việt Vương.
- Nghiên cứu giá trị kiến trúc, di vật, lễ hội tại đình Thượng Kiệm
- Khảo sát thực trạng, tình trạng kỹ thuật của di tích để đưa ra giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị di tích lịch sử đình Thượng Kiệm, xã Thượng Kiệm, huyện Kim Sơn, tỉnh Ninh Bình.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu:

Đối tượng nghiên cứu của khóa luận là di tích và toàn bộ di vật cũng như môi trường cảnh quan xung quanh di tích đình Thượng Kiệm, xã Thượng Kiệm, huyện Kim Sơn, tỉnh Ninh Bình.

Phạm vi nghiên cứu của khóa luận trên hai phương diện:

Về thời gian: Nghiên cứu di tích đình Thượng Kiệm gắn liền với quá trình hình thành, tồn tại của di tích từ khi khởi dựng đến nay.

Về không gian: Nghiên cứu di tích lịch sử đình Thượng Kiệm trong không gian lịch sử - văn hoá của vùng đất nơi di tích tồn tại, thuộc xã Thượng Kiệm, huyện Kim Sơn, tỉnh Ninh Bình.

4. Phương pháp nghiên cứu:

Khóa luận sử dụng các phương pháp nghiên cứu chuyên ngành, liên ngành như: Bảo tàng học, bảo tồn di tích, mỹ thuật học, sử học, văn hoá học... Trong đó sử dụng chủ yếu phương pháp khảo sát tại thực địa để quan sát, miêu tả, đo vẽ, chụp ảnh, phỏng vấn, thu thập tài liệu hiện vật có ở di tích.

5. Bố cục của khóa luận:

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo và phụ lục, khóa luận có kết cấu gồm 3 chương:

Chương 1: Đình Thượng Kiệm trong diễn trình lịch sử.

Chương 2: Giá trị kiến trúc – nghệ thuật và lễ hội đình Thượng Kiệm.

Chương 3: Bảo tồn và phát huy giá trị của di tích lịch sử đình Thượng Kiệm.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Lâm Biên (1993), *Cây cỏ trong nghệ thuật tạo hình của người Việt*, Nxb Mỹ Thuật.
2. Trần Lâm Biên (1996), *Chùa Việt*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
3. Trần Lâm Biên (2001), *Trang trí trong mỹ thuật truyền thống của người Việt*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
4. Trần Lâm Biên (2003), *Đồ thờ trong di tích của người Việt*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
5. Trần Lâm Biên (2003), *Lịch sử và mỹ thuật Việt Nam*, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội.
6. Trần Lâm Biên (chủ biên) (2008), *Diễn biến kiến trúc truyền thống Việt vùng châu thổ sông Hồng*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
7. Nguyễn Du Chi (2003), *Hoa văn Việt Nam*, Nxb Mỹ thuật, Hà Nội.
8. Nguyễn Đăng Duy, Trịnh Thị Minh Đức (1993), *Bảo tồn di tích lịch sử văn hóa Việt Nam*, Trường Đại Học Văn hóa Hà Nội.
9. Nguyễn Hồng Kiên (1996), *Điêu khắc trên kiến trúc gỗ cổ truyền Việt*, Tạp chí Kiến trúc Việt Nam số 2.
10. Nguyễn Hồng Kiên (1996), *Kiến trúc gỗ cổ truyền Việt Nam*, Tạp chí kiến trúc Việt Nam số 3.
11. Vũ Tam Lang (1999), *Kiến trúc cổ Việt Nam*, Nxb Xây Dựng, Hà Nội.
12. *Luật di sản văn hóa và văn bản hướng dẫn thi hành* (2006), Nxb Chính Trị Quốc gia, Hà Nội.

13. Hà Văn Tấn, Nguyễn Văn Kự, Phạm Ngọc Long (2010), *Chùa Việt Nam*, Nxb Thế giới.
14. Trần Nho Thìn (1991), *Vào chùa thăm Phật*, Nxb Công an nhân dân, Hà Nội.
15. Ngô Đức Thịnh (2001), *Tín ngưỡng và văn hóa tín ngưỡng ở Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
16. Trần Ngọc Thêm, (2010), *Cơ sở văn hóa Việt Nam*, Nxb Giáo dục.
17. Nguyễn Văn Tiến (2004), *Chùa Thầy – Thiên Phúc Tự*, Nxb Khoa học xã hội.
18. Chu Quang Trứ (2001), *Tượng cổ Việt Nam với truyền thống điêu khắc dân tộc*, (Giải thưởng hội Văn nghệ dân gian Việt Nam), Nxb Mĩ Thuật.
19. Chu Quang Trứ (2003), *Kiến trúc dân gian truyền thống Việt Nam*, Nxb Mĩ Thuật.
20. Hồ sơ xếp hạng di tích đình Thượng Kiệm, Bảo tàng Ninh Bình.
21. Lịch sử Đảng bộ xã Thượng Kiệm - huyện Kim Sơn - tỉnh Ninh Bình (2000), Nxb sở VH TT – TT Ninh Bình.
22. Lịch sử Hà Nam Ninh tập 1, phòng nghiên cứu lịch sử tỉnh Hà Nam Ninh xuất bản năm 1900.
23. Nguyễn Tử Mẫn, *Ninh Bình toàn tỉnh địa chí khảo biên*, Nxb Chính trị Quốc gia - Hà Nội 2001.
24. Trương Đình Tường, *Địa chí văn hóa dân gian Ninh Bình*, Nxb Thế giới - Hà Nội.
25. Lã Đăng Bật, *Đất và người Ninh Bình*, Nxb Văn hóa - Thông tin, Hà Nội.